

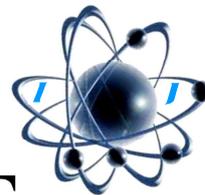
ISSN 2010-720X

2004-jildin mart ayman baslap shiga basladi

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASÍ JOQARÍ HÁM ORTA
ARNAWLÍ BILIMLENDIRIW MINISTRILIGI**

**ÁJINIYAZ ATÍNDAGÍ NÓKIS MÁMLEKETLIK
PEDAGOGIKALÍQ INSTITUTÍ**

ILIM hám JÁMIYET

Ilmiy-metodikaliq jurnal

Seriya: Tábiyy hám texnikaliq ilimler. Jámiyetlik hám ekonomikalıq ilimler.
Filologiya ilimleri

**Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat
pedagogika instituti**

FAN va JAMIYAT

Ilmiy-uslubiy jurnal

Seriya: Tabiiy va texnika fanlari. Ijtimoiy va iqtisodiy fanlar. Filologiya fanlari

**Нукусский государственный педагогический
институт имени Ажинияза**

НАУКА и ОБЩЕСТВО

Научно-методический журнал

Серия: Естественно-технические науки. Социальные и экономические
науки. Филологические науки

**Nukus State Pedagogical Institute
named after Ajiniyaz**

SCIENCE and SOCIETY

Scientific-methodical journal

Series: Natural-technical sciences. Social and economic sciences. Philological sciences

3

2020

дәнекерлер менен бирге жанапайлар шығарма тилинде айрықша көркемлик оттенокларды беріуде таңлап алынған. 4.Көркем шығарма тилинде хәр бир көмекши сөз белгили стиллик мақсетлер ушын пайдаланылған.

5.Қарақалпақ тил билиминде көркем шығармалар тилин стиллик көзкарастан еле де өз алдына тереңірек изертлеуді талап ететугын мәселелерден болып саналады.

Әдебиятлар

1. Каримов И.А.Жоқары мәнаўият-жеңилмес күш. –Ташкент: «Мәнаўият», 2008, 83-б.
2. Хәзирги қарақалпақ тили. Морфология. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1981, 256-б
3. Хәзирги қарақалпақ әдебий тилинің грамматикасы. – Нөкис: «Билим», 1994, 395-б
4. Ернәзар Дәўен улы.Қарақалпақ тилинде көмекши сөзлер. – Нөкис: «Билим», 1994, 94-б
5. Дәўлетов А., Қудайбергенов М. Хәзирги қарақалпақ әдебий тили. –Нөкис: «Билим», 2010, 240-б

РЕЗЮМЕ

Мақолада таникли ёзувчи, прозаик Т.Қайыпбергенов асарларида юкламаларнинг услубий қўлланилиши сўз этилган. Асосан, асар қахрамонлари ва персонажлар тилида юкламаларнинг маҳорат билан ишлатилиши мисоллар оркали далилланган. Бадий асар тилида ёрдамчи сўзларнинг хизмати таҳлил қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается стилистическое использование частиц в произведениях известного писателя, прозаика Т.Каипбергенова. В основном, посредством примеров доказано умелое использование частиц в речи героев и персонажей. Проанализирована функция служебных слов в языке художественного произведения.

SUMMARY

The article deals with the methodological use of prepositions in the works of the famous prose-writer T. Kaypbergenov. Basically, the borrowings the main characters and the personages of the work use skillfully in the language are proved with the examples. The function of auxiliary words assumed to be in the literary language is analyzed.

Әдебияттанıw

А.ДАБЫЛОВТЫҢ «БАХАДЫР» ДӘСТАНЫНДА ФОЛЬКЛОРЛЫҚ МОТИВЛЕР

Е.Алланазаров – филология илимлериниң кандидаты

Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: достон, миллий эпик фольклористик аңғана, фольклор, ландшафт поэзия, композиция.

Ключевые слова: дастан (эпос), национально-эпические традиции фольклора, фольклор, ландшафтная поэзия, композиция.

Key words: dastan (epos), national epic traditions of folklore, folklore, landscape poetry (Nature Poetry) composition.

Фольклор – руўхый азыкланыўдың мәданияттың ең айемги хәм айрықша түри болып, ата-бабаларымыз оннан тәлим-тәрбия барысында мектеп сыпатында пайдаланылған.

Илимпаз Ф.И.Буслаевтың “–оның нәтийжели тәсиринен инсанның бесиктен кәбирге шекемги пүткил өмир ағысына хызмет етти”, –деп көрсетеди.

Инсан руўхый, мәдений турмысының хәр кыйлы ағыслары сәўлеленген фольклор тарийхы көркем жазба әдебияттың тийкары, тырнақ тасы сыпатында хызмет етип, оннан көркем сөз усталары Науайы, Пушкин, Гоголь, Бердак, Әжинияз, Аббаз, Садық, Тилеўберген қусаған сөз шеберлери өз дәстанлық дәрәтпелерине тийкар етип алған. Образ дәрәтиўде, идея, пайда етиўде өзлериниң жеке дәстанларында мазмунлы пайдаланылған хәм жаңа қахарманлар образларын пайда еткен.

Көркем сөздиң кәлиплесиўинде фольклорлық шығармалардың роли айрықша болып, әсиресе жаслардың дүнья танымын кәлиплестириўде айрықша мектеп боланлығын белгили лингвист илимпазлар Н.А.Гвоздев, С.Е.Ефимов, В.В.Виноградов, Е.Бердимуратовлар да мойынлайды. Әсиресе, фольклорлық шығармалар жаслардың өз миллетиниң тарийхы, дәстүрлери, үрп-әдетлери менен терең танысыўға тийкар болғанлығын фольклорист илимпазлар Н.Дәўқараев, Қ.Аймбетов, Қ.Мақсетов, Ә.Пахратдинов, К.Алламбергеновлар айрықша мақтаныш пенен өз мийнетлеринде атап көрсетеди.

Қарақалпақ фольклоры ерте заманлардан баслап мың жыллық узак дәўирлерди өз ишине алған, фольклорлық мотивлер хәм дәстүрге тән қахарманның образы реал ўақыялар, хәрәкетлер менен сүўретленген, композициялық қурылысы жағынан барлығы тегис шығарма мазмунын қурайтуғын дәстанлар фольклорымызда белгили орынды ийелейди.

Қарақалпақ әлипбеси тилди меңгеріўдиң дәслепки басқышы болып, хызмет етсе, фольклордағы әлипбе халқымыздың руўхый мәданиятын, миллий әдебиятын түсиниўге хызмет етеди. Фольклорымызға, дәстаншылыққа итибар беріў аркалы миллийликти өзлестириўге ерисиледи.

Орта әсирлерде жасаған сөз зергерлери сыпатында пүткил түркий әдебияты әлеминиң мақтаншы болған Науайы, Физулий, Фердаусий, Мақтымқулы, Абай, Күнхожа, Әжинияз, Бердак шайырлар өз дәўириниң хәм кейинги әўладлардың данышпан шайырлары мәнгилик өшпейтуғын сөзлер менен әўладларға нәсиятлар жазып қалдырған. Мине, жоқарыдағы уллы шайырлардың жолын өзиниң туўма таланты, зейни, әдебиятымызға деген меҳри менен суўғарылған Аббаз Дабылов та өз дәўириниң классик шайыры иретинде көплеген нәсият қосықлар, дәстанлар дәрәтти.

А.Дабылов қарақалпақ фольклорлық дәстүрди раўажландырыўға салмақлы үлес қосқан сөз шеберлериниң бири сыпатында танылды. Миллийлигимизде өзгелерден ажыралып туратуғын, халқымыздың мақтаншы болған дәстаншылық дәстүри тийкарында эпикалық шығарма дәрәтиў арқалы оны тағы да раўажландырды, көркемлик өзгешелиги менен байытты.

Сөз таңлаўда, оларға көркем мәнилик жүклеўде өз заманының алдыңғы қатарында болып, дәстан қатарлары инсан жүрегинен орын алып, терең тамыр жаратып бара береді. Белгили қазақ илимпазы, көркем сөз шебери О.Сулейменов: «Әдебиятта сөз сүўрети, сести, бояў ийиси болатуғыны белгили. Булар сақланбаса шығарма сыйдам, тәсирсиз болып қалады, оқыўшыны өзине тарта алмайды»,–деп пикир билдиреди. Сен жазсаң мен де жазайын, аямайын тилдиң майын, деп дәстан қатарларын қуры уйқасқа қурмастан, бириншіден, фольклорлық дәстаншылық дәстүрге сүйенип, екіншіден өзи де оны реал турмыслық ўақыялар менен байытыўға умтылған хәм оған ерискен.

Профессор Ә.Пахратдинов – дәстанның халық дәстанлары мотивинде жазылыў шеберлиги болса, екіншіден, сөз қудиретиниң аса талант ийеси тәрәпинен терең мәниде уйқасықлы берилиўи, үшіншіден ўақыялар композициясының ықшамлы, избе-из қурылыўы, мәнили сөз дизбеклериниң адамды өзине еркисиз тартыўы. Төртіншіден, шайыр тилиниң майлылығы қәлеген оқыған адамды еркисиз тағы-тағы

тәкирарлап оқыўға мәжбүр ететуғын еди”,- деп атап көрсетиўи де сөзимиздиң айкын дәлили бола алады.

Халық аўызеки әдебияты бизиң анамыз сыяқлы болса, оны тағы да раўажландырыўшы көркем сөз устасы болады, себеби, бала ата-анадан алық болыўы керек, соған жуўап ретинде, қосық сөздиң патшасы, сөз сарасы мақалға садық халда дәстанда образ жасаўда шайыр өзиниң алықлығын да көрсете алғанлығы менен ажыралып турады.

Дәстанда қахарманның (Шынарғүлдиң) перзентине (Арысланға) нәсиятлаў қатарлары менен халықлық миллий эстетиканы басшылыққа алған, миллет турмысына, минезине, психологиясына сай ықшам қатарлары менен оқыўшыны еркисіз өзине тартады.

Мийнет палын билмегенлер,
Мәжилисти бир көрмегенлер,
Басы топқа кирмегенлер,
Азамат қәдирин билмес.

Баха бермей ақ-қараға,
Түспей қараңғы жыраға,
Мүтәж болмай тас шыраға,
Гәўхардың қәдирин билмес.

Келтирилген қатарларда мийнет түби рәхәт (пал), жәмлесип бас қосыў (басы топқа кириў), жигит қәдирин билиў (Азамат қәдирин билмеў), жақсы-жаман парқына барыў (баха берме ақ-қараға), мүтәжликтің қәдирине жетиў (мүтәж болмай тас шыраға), сыяқлы пикирлерди нәсиятлап келтиреді.

Бундай қатарлар фольклорлық дәстанларда да, мысалы «Алпамыс» дәстанында ушырасады. Мысалы, Гүлпаршынның Алпамысқа төмендегише нәсият айтып турғанын көреміз:

Сабыр әйле палўан, сабыр әйле,
Сабырлы жетер муратқа,
Сабыр әйлесең рахмет бар,
Бийсабыр болсаң нәлет бар,...
Атың озса, оздырып ал,
Атың қалса байрақтан,
Арың қалса қалмақта,
Ақ билектиң күши менен,
Ақ найзаның ушы менен,
Батырлығынды билдирип ал,...

Фольклорлық дәстандағы нәсиятлаў менен «Бахадыр» дәстанындағы жол-жоба, туўрылыққа бағдарлаўшылық пикирлері үнлесип келип, олар арасында дерлик пикир жақынлығы, адамгершилик, туўры сөзлик, мийнет түбиниң рәхәти қусаған мәни жақынлығын сеземіз хәм шайырдың фольклорлық дәретпелер мазмунына, поэзиялық талғамларына қанық екенлиги айкын көринеді.

Гармония менен ырақ сыяқлы фольклорлық дәстүрге еликлеўде көркем сөз усталары тәбиятына тән болған фольклорлық дәстанға еликлеў арқалы оны тағы да раўажландырып, аўызеки инпровизациядан өзгеше шығарма дәретип, эпикалық шығармалардағы сыяқлы өзине сай мәни-маңыздылық нормаларын сақлай отырып, өзиниң дәстүрий поэзиялық өлшеми, баянлаў сыпаты сақланыўы шәрт қәсийетлері бар болса, булардың барлығы дәстанда сақланғанын көреміз.

Әдебиятлар

1. Алпамыс дәстаны. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 2007.
2. Дабылов А. Бахадыр дәстаны. 3-том. -Н.: 1972
3. Пахратдинов Ә. Бердак шайырдың дәстанлық шығармалары. –Нөкис: «Қарақалпақстан», 1987.
4. Сулейменов О. Очертания слова. –Алматы: 1997.
5. Поляков М. Вопросы поэтики и художественной семантики. -Москва:1978.
6. Бекбергенова М. Қарақалпақ әдебиятында дәстүр, мийрасшылық хәм көркем аўдарманың айырым әхмийетли мәселелери. -Нөкис: «Билим» 2004.
7. Жаримбетов К. XIX әсир қарақалпақ лирикасының жанрлық қәсийетлері хәм раўажланыў тарихы. -Нөкис: «Қарақалпақстан» 2004.

РЕЗЮМЕ

Мақолада халқ шоири А.Дабиловниң «Ханаласлар» («Хамсұхбатлар») достонини яратышда халқ оғзаки ижоди достонларидағи аңғанавий дәстүрлерден фойдаланғанлиги, аңғанавий дәстүрлер воситасида реалистик хәттиңниң янги кирралариниң әритилиши, шунингдек, халқ шоирлари достонларидан рухланиб, чуқур фалсафа ва патриотизмға, айниқса, халқлар дўстлигиға,

Уллы шайырлар халық пенен халықты, улыўма халықлық аўызеки поэтика менен жазба дәретпелерди жақынластырады, баўырластырады, соның менен бирге миллетти, халықты тәрбиялайды. Бахадыр дәстанында ата-ананың меҳри, жүрек сезими, перзентке деген мухаббаты дәстанда тәсирли қатарлар, төртликлер, утымлы хәм тәсирли сөз байланыслары, жарасықлы сөз образлығы ушырасады. Мысалы, шайыр өз дәретіўшилиқ талантына сүйенип жаратқан дәстанында Шынарғүлдиң баласы Арысланға болған ана меҳирине нәзер аўдарсақ, поэтикалық қатарларда дидактикалық, психологиялық хәм философиялық мәни өлшемлери арқалы өз баласы менен бирге пүткіл жәмийетшиликти тәрбиялаўшы пикирлерди ушыратамыз.

"Мен айтайын балам Сизге өтинип,
Өмиримниң даўамы келди жетилип,
Отыз тисим он бес жерден кетилип,
Дурыслап шеше алмадым бир нәхәр балам.
Балам шашылып жүр кеўлимниң жәми,
Ғаррылық бир кесел, жоқ екен еми,
Аўзыма пал салсам билинбес дәми,
Қасла мазасы жоқ бир зәхәр балам.

Жалғыз өзим от басына сыймасам,
Мен келинсиз ғарры жанды қыйнасам,
Мен сениң пуштыңнан ақлық сүймесем,
Көклемеген менде бир бәхәр балам,...

Дүньялық әдебияттың ири ўәкиллери Наўайы, Мақтымқулы, В.Гюго, А.Пушкин, Абай, Бердак хәм т.б лар қусаған уллы көркем сөз усталарының поэзиясында жарасықлы, халықлық талғамға мүнәсип, мәнили шешенлик үлгилерди көппе ушыратамыз. Олардың дәреткен шығармаларында түсиниги әпиўайы, бирәк тәсирлилиги шынлы, өз халқының тил байлықларын, айрықшалықларын сайлап шаншып пайдаланғанылығы сезилип турады. Бундай сезимталлық А.Дабылов дәстанында да салмақлы сөз, бай мәнили тәсиршенлик, пафосшыллық аттан анық көринип турады. Илимпаз Ә.Пахратдинов айтқанындай, - «Қосықтағы шырайлы избе-из ойлар, олардың уйқасып келиўи, буўын қатарларының сәтли шығыўы жүзикке жарасықлы қас қондырғандай болып турыўы хәр бир оқыўшыны таңландырады. Бул шайырлық пенен шешенликтің ушласып келиўинен тийкар береді. Қудай таала инам еткен шайырлық талант шешенлик, диўарлық әлеми менен беккем байланысқан».

Көркем әдебияттың шын халықшыл ўәкили болыўға бел байлаған А.Дабылов «Бахадыр» дәстанының көркем поэтикасы арқалы адам сана- сезимин жүректі тербетіўи қатарлар арқалы оятыўды терең жуўапкершилик пенен уғынан сөз устасы сыпатында турмыс қыйыншылықларын шешіўди салмақлы философиялық сөзлери, пикирлері арқалы реалы сўўретлеп бере алған сөз шебери есапланады. Сонықтан да оның поэзиясы, соның ишинде, «Бахадыр» дәстаны миллийлиги, халықшыллығы, тәкирарланбаслығы, бай көркем поэтикасы, образлығы, тәсиршенлиги менен, турмысты көркем интерпретациялық таллап түсиндириў арқалы халық жүрегинде сақланады.

реал хаётий турмуш тарзи билан боғлиқ туйгуларга бой асар юзага келганлиги ҳар томонлама илмий жиҳатдан талқин қилинган.

РЕЗЮМЕ

В статье речь идёт об использовании народным поэтом А.Дабывовым в создании дастана «Ханаласлар» традиционных обычаев фольклорных эпических дастанов, об освещении реалистических новых граней традиционных обычаев. А также, проводится всесторонний научный анализ того, что данное произведение вызывает у поэтов чувства, связанные с образом реальной жизни, с дружбой народов.

SUMMARY

In the article is devoted to the using of traditional customs of folklore epic dastans, by the folk poet A.Dabilov showing realistic new verge of traditional customs in creating the dastan “Bahadır”. It is also analysed that the given work evokes in readers the feelings, connected with the image of real life and with people’s friendship.

HIKOYALARDA TARIXIY SHAXSLAR – TARIX BEZAGI

Z.M.Amirqulova – o’qituvchi

Termiz davlat universiteti

Таянч so’zlar: tarix, hikoya, adabiyot, obraz, mustaqillik, ijodkor, muallif, Mahmud G’aznaviy, Firdavsiy, Beruniy.

Ключевые слова: история, литература, образ, независимость, создатель, автор, Махмуд Газнавий, Фирдавси, Беруни.

Key words: history, literature, image, independence, creator, author, Mahmud G’aznaviy, Firdausiy, Beruniy.

Istiqlol tufayli qayta tiklanayotgan milliy tariximizni to’g’ri anglash uchun uni badiiy adabiyotda haqqoniy aks ettirish talab etiladi. Ijodkorlarimiz shu masuliyatni chuqur his qilib, ijodiy erkinlikdan foydalangan holda tarixiy mavzuda ko’plab asarlar yozdilar. Ularda Beruniy, Amir Temur, Mirzo Ulug’bek, Mahmud Koshg’ariy, Mahmud Zamaxshariy, Alisher Navoiy kabi ajdodlarimiz obrazlari mahorat bilan yaratildi. Istiqlol davri o’zbek adabiyotidagi o’ziga xos o’zgarishlar bugungi adabiy jarayonda tahlil etilmoqda. Istiqlol davri o’zbek adabiyoti inson hayotidagi turfa xil iztiroblarni, ziddiyatlarni, inson tafakkuridagi o’zgarishlarni haqli ravishda tasvirlash an’anasini yuzaga chiqardi. Fikr va ruhning yangilanishi estetik qarashlarning ham bugungi kun nuqtayi nazaridan o’zgarishiga sabab bo’lmoqda. Istiqlol davri o’zbek adabiyotining xarakterli jihatlari haqida bir qator ijodkor va adabiyotshunoslar asosli mulohazalarini qayd qilganlar. Jumladan, taniqli adabiyotshunos olim Q.Yo’ldoshev bu to’g’rida quyidagi fikrlarni bayon etgan edi: “Istiqlolga erishilgandan keyin yaratilgan ko’pgina asarlarda oliy ruttarga ko’tarilgan, dunyo yaralishining sababi, adoqsiz ilohiy nur ila yo’g’rilgan zot deb qaralgan insonning hayvoniy va shaytoniy nafi bois gunohga moyil hamda o’sha gunohlar tufayli qabihliklar ham qilishga qodir, ayni paytda qilgan gunohlari sabab qiynaladigan o’ta murakkab mavjudod ekanini tasvirlanmoqda. Istiqlol adabiyoti insonni jo’nlikdan, to’porilikdan, anchayinlikdan qutqardi. Uni murakkablashtirdi, noziklashtirdi, bir xil qarashlar tizimi bilan tushunib ham, tushuntirib ham bo’lmaydigan injiqroq ekanligini ro’y-rost aks ettira boshladi” [1:16-17].

Istiqlol davri badiiy – estetik tafakkuridagi bunday o’zgarishlar olam va odamga teranroq nazar solish va globallashuv jarayonida kechayotgan o’zgarishlarni badiiy talqin etar ekan, estetik ideallarning, yoki jahon adabiyotidagi yetakchi tamoyillarni badiiyat tarkibiga kirib kelishi bilan ham uzviy bog’liqdir. Shuning uchun adabiyotshunos N. Rahimjonov istiqol davri adabiyotining xarakterli jihatlarni quyidagicha izohlagan edi: “Istiqlol adabiyotining muhim fazilatlarini, o’ziga xos xususiyatlarini belgilab beruvchi bir qator yetakchi tendensiyalar ko’zga tashlanadur. Chunonchi, millatning o’z-o’zini anglashida, o’zlikni qadrlashi va ulug’lashida, milliy iftixor tuyg’ularining shakllanishida badiiy tafakkur madaniyatining sifat o’zgarishlari namoyon bo’layotir. Yana bir yetakchi tamoyil – bu adiblarimiz xoh tarixiy voqelikka, xoh diniy g’oyalarga, xoh bugungi kunga murojaat etishadimi, mohiyat ham millat birligini ta’minlashga qaratilgan ijtimoiy-falsafiy konsepsiyasi bilan ajralib turadi” [2:11].

Badiiy adabiyotning asosiy vazifalaridan biri tarixiy o’tmishda sodir bo’lgan voqealar, yaqin yoki olis o’tmishda yashagan tarixiy shaxslarga bag’ishlangan asarlar yaratishdir. Ilmiy tadqiqotlardan farqli o’laroq, yozuvchi tarixiy mavzudagi asarda tarix haqiqatiga suyangan holda to’qimadan ham samarali foydalanadi. Yozuvchi tarixiy shaxslar bilan birga shu shaxslar obrazini yorqin mujassamlantirish, tasvir etilayotgan davr manzarasini keng va atroflicha yoritish maqsadida to’qima qahramonlar obrazini asarga olib kiradi [3:5].

Uzoq tarix silsilasidagi ulug’ insonlarning o’tmishda tutgan o’rni va egallagan mavqeyi haqida fikr yuritish hamma zamonlarda ham murakkab kechgan. Zero, insoniyat tarixida jamiyatni o’z qo’li ostida boshqarib, hayotning yana boshqa sohalarida faoliyat ko’rsatib o’chmas iz qoldirgan tarixiy shaxslar haqida atroflicha so’z yuritish chuqur ilmiy mushohada va salohiyatni, keng va teran tafakkur egasi bo’lishni, shu bilan birga xolislikni talab etadi.

Ushbu jihatlarni o’z oldiga maqsad qilib olgan taniqli hikoyanavis Rahimjon Otayev ham o’zining “Tavba” hikoyasida bir qator tarixiy shaxslar obrazining haqqoniy chizgilarini ko’rsatib o’tadi.

“Tavba” hikoyasi “Mahmudlar” turkumiga kiruvchi uchinchi hikoya bo’lib, unda G’aznaviylar sulolasidan bo’lgan hukmdor sulton Mahmud G’aznaviyning, shuningdek, mashhur allomalar: Abu Rayxon Beruniy, Abulqosim Firdavsiylarning hayoti va ijodi bilan bog’liq hodisalar real voqealar asosida tasvirlanadi.

G’aznaviy shaxsi haqida to’xtalar ekanimiz, uning Movarounnahr hududida turkiy davlatlaridan biri G’aznaviylar davlati podshohi bo’lganligi va uning otasi Sabuktegin bo’lganligini eslab o’tamiz. Shuningdek, Mahmud G’aznaviy ulug’ olim Beruniy va jahonga mashhur alloma Abulqosim Firdavsiylar bilan bir davrda G’azna shahrida yashaganliklarini yodga olamiz [4:196].

Yozuvchi hikoyaning boshlang’ich qismini o’ttiz yildan so’ng dunyo yuzini ko’rgan butun dunyoga mashhur alloma Abulqosim Firdavsiyning “Shohnoma” asarini yaratganligi va bu asar sulton Mahmud G’aznaviyga taqdim etilganligi, uning bu asarni mutolaa qilganligi haqidagi epizodlarni quyidagicha tasvirlar orqali ifodalaydi: “Sulton Mahmud G’aznaviy shoiri zamon Abulqosim Firdavsiyning “Shohnoma” asari mutolaasini nihoyasiga yetkazib, qattiq hayajonlanganidan beixtiyor o’rnidan turib ketdi”. Tasanno! – xitob qildi o’zicha.

– Mayli, turkiyda bo’lmasa forsiyda, har qalay, jahon adabiyotida misli ko’rilmagan olamshumul asar bo’libdi-ku bu! Nafaqat Eron bilan Turonda, Arab bilan Ajamda, bu yog’i – Chin-u Mochin, u yog’i – Hind-u Sindda, hatto butun bashariyat tarixida bunaqangi asar bo’lmagan! Eron bilan Turonning o’zaro munosabatlari atroflicha qamalga olingan chinakamiga shohona asar-ku bu! O’ttiz yil mobaynida o’zim bunyod etgan ulug’ saltanatim dovrug’ini yetti iqlimga-yu yetti pushtimga yetkaza oladigan eng umriboqiy asar bu! Qalamravimda shunday bir asarning dunyoga kelganini ko’rishni muyassar qilganing uchun O’zingga beaded shukur, Parvardigori olam! O’ttiz yil mushtoqlik bilan kutib bo’lsam-da, axiri shunday bir shoh asarni ko’rar kunim bor ekan-a bu o’tkinchi dunyoyi dunda!”

Agar tarixga nazar tashlaydigan bo’lsak, Mahmud G’aznaviy hukmronligi davrida mamlakatni odillik bilan boshqargan hukmdorlardan hisoblanadi. Uning hukmronligi davrida ilm-ma’rifat, san’at, adabiyot gullab-yashnadi, desak mubolag’a qilmagan bo’lamiz.

Asarni o’qib chiqqan Sulton Mahmud G’aznaviy qalbida o’zgacha bir faxr va muallifga nisbatan yuksak bir iftixor tuyg’usini tuyub, ko’z oldida roppa-rosa o’ttiz yil avvalgi bir tarixiy voqea qayta jonladi: “O’shanda otasi Amir Sabuqtegin, taxtiga endigina o’tirgan qirchillama yigit edi. Mamlakatdagi

M A Z M U N I

Өзбекстан Республикасы Президенти Шавкат Мирзиёвтин Бирлескен Миллетлер Шөлкеми Бас Ассамблеясының 75-сессиясындағы шығып сөйлеген сөзи	3
---	---

БАС МАҚАЛА

Руўхыйлық. Өзлгимиз сагалары

Камалов Қ., Базарбаев Ж. Қарақалпақлардың пайда болыуы әйемги тарих нәзеринде	5
--	---

TÁBÍYÍY HÁM TEXNIKALÍQ ILIMLER

Fizika. Matematika

Бекиев А.Б., Мамбетов А.Б., Бабаназаров Д.Ж. Начально-граничные задача для вырождающегося уравнения четвёртого порядка с нелокальными условиями	8
Қурбонова У.Х., Сатторов А.А. Куёш элементи ёрдамида энергиянинг бир турдан бошқа турларга узлуксиз ўтишини намойиш этувчи ўқув лаборатория қурилмаси	11
Нуржанов Б.О., Омаров Т. О приближённом решении краевой задачи для интегро-дифференциальных уравнений фредгольма с функциональными краевыми условиями	13
Отаров А.О., Хамитова К.М., Медетбаева С.Б., Таджиев Т.М. Некоторые способы определения совместности системы линейных алгебраических уравнений	15

Texnika

Кадилов Е.Б., Самадов А.Р., Каландаров И.И. Контроль и управление микроклиматом теплицы на базе микроконтроллера ATMEGA 8.	17
--	----

Biologiya

Хайдаров Х.Қ., Турсунбоев Х.Е., Авалбаев О.Н., Джуманиёзова Ф.С. Ferula L. туркуми турларининг Ғарбий Помир-Олой худудиди тарқалиши ва гат харитаси	19
--	----

Geologiya-mineralogiya

Jumamuratov A., Jumamuratov M.A., Sultonova M. Tuproqdagi kimyoviy elementlar holatini o‘rganish uchun izotopik tahlil metodini qo‘llash uslublari	22
---	----

JÁMIYETLIK HÁM EKONOMIKALÍQ ILIMLER

Ruwxiylyq tiykarlari. Tariyx. Huqiqatanw

Абдукаримов А.А. Сельское население Каракалпакстана в 1960-1980-х годах: надежды, чаяния, обман	24
Жамалов Н., Ибадуллаев Б. Мәнаўиятмызда миллий өзликти аңлаў	26
Махмудова М., Шамуратова Э.С. Жамиятимизда ислом қадриятларини шақлантиришининг роли	27
Sağindikov B. 1937-1938- jillarda quwdalawǵa ushıraqan qaraqalpaq ziyalıları haqqında	29
Туробов Б.Н. Е.Э. Бертельс ижодида Абу Наср Фаробий фалсафаси талқини	32
Эшов Х.Х. Маънавий хавфсизликни таъминлашда ички ва ташқи таҳдидларни бартараф этиш масалалари	34

TIL BILIMI HÁM ÁDEBIYATTANÍW

Til bilimi

Абдиназимов Ш.Н. Лингвокультурология – тил билимининг жаңа тараўи	36
Алламуратов Н.Е. Қарақалпақ тилинде компонентли юридикалық терминлер	38
Алибаева У.А. Речевої этикет	40
Бахридинова Б.М. Ўзбек тилида ўқув луғати типларини ажратиш муаммолари	42
Гулямова Ш.К. Қўп маъноли сўз ва унинг ўрганилиши хусусида	44
Далжанова С.С., Тиллаҳўжаева Ф.М. Замонавий немис тили оғзақи ва ёзма нутқида инглизча сўзлар	46
Даниярова З.Ж. Қарақалпақ халық ауызеки дөретпелериндеги араблық шығысқа ийе антропонимлер	48
Холмуродова М.И. Эркин Аъзам киноқиссалари тилининг прагматик хусусиятлари	51
Холмуродова М.И. Эркин Аъзам киноқиссалари тилининг грамматик жиҳатдан ўзига хослиги	53
Худаярова М.Т. Қорақалпоғистон ўзбек шеваларидаги таом номларининг синтактик усул билан ясаилиши	56
Исаева Ш.М. Специфика передачи без эквивалентной лексики	58
Қазымбетова З.М. Ж.Избасканов поэзиясында тенеўлердин стиллик колланылыўи	59
Қурбаниязов Д. Газета макалаларына тема койыўдың теориялық мәселелери	61
Қуттымуратова Ы.А., Базарбаева Г.Б. Қарақалпақстан республикасы қазақ сөйлесиминде ушырасатуғын араб-иран тиллеринен кирген сөзлер ҳақында	63
Шынназарова С., Мамбетова Г. Т.Қайыпбергеновтың «Қарақалпақнама» роман-эссесинде жанапайлардың стиллик колланылыўи	65

Adebiyattanw

Алланазаров Е. А. Дабыловтың «Бахадыр» дәстанында фольклорлық мотивлер	67
Amirqulova Z.M. Hikoyalarda tarixiy shaxslar – tarix bezagi	69
Aymbetova Z.M. I.Yusupov ligo-epikalıq poemalarınıń kórkemlew usılları hám onıń áhmiyeti	71
Бекбергенова З.У. Ш.Сейтов романларының ғәрезсизлик жылларында изертлениўи («Халкабад» романы мысалында)	73
Бозоров С. Эпик майдонда романий тафаккур талқини	74
Гайлыева О.К. Шайыр Рауф Парфийдин аралық формасындағы қосықларының өзине тән өзгешеликleri	77
Есебаев М. Архаикалық мифлердин әйемги дерекleri хәм халық дәстанларында қәлипlesiў жоллары	78
Жепбарова С. «Ашық- Нәжеп» дәстаны сюжетинин үлгилери хәм изертлениўи (түркий версиялары мысалында)	81
Каниязова Ж.О. Қарақалпақ, қырғыз хәм өзбек прозасында образлар типологиясы	83
Кенесбаева Ш.К. Қарақалпақ халық дәстаны «Шәрияр»: вариантлар аралық уқаслық хәм өзгешеликлер	85
Матимов К.Г., Өтепбергенова Г. Шешенлик өнери хәм импровизация	88
Мирзаев Ж.Н. “Гүрүғли” туркум Аваз образи	91
Палымбетов К.С. «Қоблан» дәстанында эпикалық санлар системасы	95
Рзаева Р.К. Лингвокультурологические особенности концепта «Родина/Motherland» (на материале произведений русских и английских поэтов)	97
Смамутова Ш.А. Қарақалпақ поэзиясында халықлық дәстүрлердин раўажланыў басқышлары, әдебиаттаныўдағы изертлениўи ҳақында	100
Смамутова Ш.А. Мухаббат темасын жырлаўдағы халықлық дәстүр менен сабақласлық (Х.Даўлетназаров, Б.Сейтаев, О.Сәтбаев поэзиясы мысалында)	102
Халимов С. Шоҳ Ғариб Мирзо – Ғарибий «Девон»ининг жанр хусусиятлари	105
Қанаатов Е.Е. Тарийхый қосықларда тарийхый ҳақыйқатлық (Тарийхый қосықларда Хорезм журты темасы мысалында)	106
Қанаатов Е.Е. Тарийхый қосықлар – халық қосықларынын айрықша бир түри сыпатында	108

Ilm hám jámiyet: Huqıq hám tálim-tárbiya haqqında paydali keñesler múyeshi

Байрыева А.Қ. Вақиллик ҳокимиятининг ахборот сиёсати ва жамият тараққиеи масалалари	110
--	-----

ISSN 2010-720X

ILIM HÁM JÁMIYET

FAN VA JAMIYAT

2020 (№3)